

Αναλύοντας τις απόψεις των Υπευθύνων ΚΠΕ για την ενσωμάτωση της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη στην τοπική κοινωνία

Γιώργος Σλαγκίδης

Νηπιαγωγός, *M.Ed.*, μέλος Π.Ο. Κ.Π.Ε. Ελευθερίου Κορδελιού & Βερτίσκου.

slafkidis@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών: «Ειδίκευση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», του Τμήματος Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης και Βιολογίας του Α.Π.Θ., με στόχο να συμβάλλει στην συζήτηση για το παρεχόμενο έργο των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στις τοπικές κοινωνίες σε σχέση με την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Καταγράφηκαν με ημιδομημένες συνεντεύξεις οι απόψεις οκτώ Υπευθύνων ΚΠΕ. Η ανάλυση των δεδομένων, έγινε με την μέθοδο της Θεμελιωμένης Θεωρίας.

Συζητήθηκε η αναγκαιότητα κριτικού τύπου εκπαίδευσης, το νέο θεσμικό πλαίσιο για την σχέση των ΚΠΕ με την τοπική κοινωνία, η προσφορά στα σχολεία της περιοχής τους, η αντίφαση στην εμπλοκή των ΚΠΕ σε τοπικά ζητήματα και στην δια βίου μάθηση και η επιφύλαξη στις διεκδικήσεις ανήλικων μαθητών για την επίλυση τοπικών προβλημάτων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: *Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και έρευνα*

ΛΕΞΕΙΣ- ΚΛΕΙΔΙΑ: *Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την έκθεση Brundtand, όπου ορίστηκε η «Αειφόρος Ανάπτυξη» (WCED, 1987), η διεθνής κοινότητα έχει αναδείξει τον όρο σε κεντρικό θέμα διαλόγου για το μέλλον της ανθρωπότητας. (Ott, 2003) (Huckle, 2006). Η «Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη» έγινε το επίκεντρο των προσπαθειών για την αειφόρο ανάπτυξη. (WSSD, 2002). Η UNESCO (2005), κήρυξε την δεκαετία 2005-2014 ως «δεκαετία για την ΕΑΑ», και ανέλαβε την προώθηση της με στόχο: «..να ενσωματώσει αξίες και πρακτικές της αειφόρου ανάπτυξης σε όλες τις μορφές της εκπαίδευσης». Αποσαφηνίστηκαν οι παιδαγωγικές αρχές της ΕΑΑ, ορίστηκαν οι επιδιώξεις της σε σχέση με την κοινωνία, το περιβάλλον και την οικονομία και αναγνωρίστηκε ότι η έννοια της είναι ανοιχτή σε ερμηνείες. (UNESCO,1992)

Τα ΚΠΕ ενθαρρύνονται να συνεργαστούν για την συμμετοχή των πολιτών στην λήψη αποφάσεων (UNECE, 2003), και με κατάλληλους χώρους και στελέχη, να συνδεθούν με την δια βίου μάθηση, την τυπική εκπαίδευση, την τοπική αυτοδιοίκηση και παραγωγικούς φορείς, ώστε να αποτελέσουν μια αποτελεσματική δομή της Ε.Α.Α. (Τσαλίκη, 2005). Μπορούν να μετασχηματιστούν σε «φάρους» της τοπικής κοινωνίας, και με επιμορφωτικές δράσεις να διαμορφώσουν μια συλλογική αντίληψη για την ΕΑΑ (Κατσακιώρη, κ.ά.,2008), με στόχο την προσωπική ανάπτυξη των πολιτών και την ενδυνάμωση τους για την

κοινωνική αλλαγή (Gough, 2005), παρέχοντας στους πολίτες ποιοτική εκπαίδευση (Παπαδημητρίου,1994).

Παρά τις προτροπές για συνεργασίες των εκπαιδευτικών θεσμών (UNECE,2005), λίγα πράγματα έχουν γίνει σε θεσμικό επίπεδο, αφήνοντας σε οργανισμούς του ΟΗΕ την προσπάθεια αναπροσανατολισμού της εκπαίδευσης. (Fien, Tilbury,2002). Η διάχυση της έννοιας της αειφορίας στις τοπικές κοινότητες είναι μικρή, παρατηρείται αδυναμία ουσιαστικής ενσωμάτωσης της ΕΑΑ στα προγράμματα των ΚΠΕ, και η δράση των τοπικών πληθυσμών δεν ευνοείται από τον θεσμό. (Φαραγγιτάκης, 2007). Τα προγράμματα τους ενώ συνέβαλαν στην βελτίωση των γνώσεων, δεν επηρέασαν την αλλαγή στις στάσεις. (Ζαχαρίου, Καδής, 2008).

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση την Θεμελιωμένη Θεωρία (Glaser, Strauss, 1967). Ο στόχος της είναι να δημιουργήσει μια θεωρία που προκύπτει από, και εξηγεί τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί. Βασίζεται στα λεγόμενα των συμμετεχόντων και αποσκοπεί στο να κρατηθεί πιστά σε αυτά. Ο ερευνητής προχωρά από τρία στάδια: την ανοιχτή, την αξονική και την εστιασμένη κωδικοποίηση (Mc Callin,2003), και αλληλεπιδρά με το υλικό του φτάνοντας σε περιοχές που δεν προβλέπονται εκ των προτέρων (Strauss, Corbin, 1990). Στην έρευνα συμμετέχουν εννιά υπεύθυνοι Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Οι ημιδομημένες συνεντεύξεις, με στοιχεία ενεργητικής ακρόασης, έγιναν στα γραφεία των υπευθύνων των ΚΠΕ και μαγνητοφωνήθηκαν εν γνώσει τους. Ο ερευνητής εξηγούσε τον σκοπό της έρευνας, και διαβεβαίωνε για την ανωνυμία των συμμετεχόντων.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κατά την αξονική κωδικοποίηση των δεδομένων, προέκυψαν οι εξής βασικοί άξονες δεδομένων, με τις επιμέρους κατηγορίες:

Πίνακας 1. Παράγοντες που επηρεάζουν την ενσωμάτωση της ΕΑΑ από τα ΚΠΕ στην Τοπική Κοινωνία

Με βάση την εστιασμένη κωδικοποίηση του ερευνητή, τα παραπάνω δεδομένα συγκροτούν δύο βασικές κατηγορίες: Θεσμικά και Παιδαγωγικά ζητήματα. Η συζήτηση για τις υποκατηγορίες τους συνοδεύεται με χαρακτηριστικά αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις.

A. Θεσμικά θέματα:

1. Αναγκαιότητα για νέο θεσμικό πλαίσιο: *«Το νέο θεσμικό πλαίσιο πρέπει να διέπει τις σχέσεις με τις Δημοτικές Αρχές ενός τόπου, και να προσφέρει την δυνατότητα για πιο οργανωμένη δουλειά και κατάλληλο προσωπικό.»*

Σε ένα φιλελεύθερο σύστημα που παραδόξως υποστηρίζει την ΠΕ στα σχολεία, χωρίς να υπάρχουν οι κατάλληλες κοινωνικοοικονομικές δομές, ο Huckle (2006) παραμερίζοντας την ακαμψία των δομών, ελπίζει στην ηλεκτρονική δικτύωση των νέων προβληματίζοντας για την δικτυακή αποτελεσματικότητα των ΚΠΕ. Στην συζήτηση για το νέο θεσμικό πλαίσιο των ΚΠΕ, αξίζει να παραδειγματιστούμε από την έρευνα για το «Επιχειρησιακό σχέδιο για την ΕΑΑ» στην Ελλάδα (Κατσακιώρη, κ.ά. 2008), την Αυστραλιανή Πρωτοβουλία «Aussi» (Karena, 2010), την εκπαιδευτική αλλαγή της Ουγγαρίας (Csobod, E., αναφ. IUCN, 2002), και της πρωτοβουλίας του ΚΠΕ Λεθύμου (Ζαχαρίου, κ.α., 2003), για μια μη δασκαλοκεντρικού τύπου διδασκαλία, (Ζαχαρίου, Α., Συμεού, Κατσίκης, 2005).

Ο Huckle (2001) προτείνει για την κατάρτιση των «περιβαλλοντικών εκπαιδευτών», μαθήματα ιστορίας, φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας, ψυχολογίας της εκπαίδευσης, πολιτικής, αγωγής του πολίτη, κριτικής παιδαγωγικής, μεθοδολογίας έρευνας δράσης και πολιτισμικών σπουδών. Ο Γεωργόπουλος (2011) για τα Ελληνικά δεδομένα προτείνει ανάλογη εκπαίδευση από τις φυσικές, περιβαλλοντικές και τις κοινωνικές, ανθρωπιστικές επιστήμες.

2. Αντίφαση για την εμπλοκή του ΚΠΕ στα τοπικά προβλήματα: *«Ο ρόλος των ΚΠΕ είναι να ενημερώνουν και να ευαισθητοποιούν το κοινό με ήπιους τόνους.» «Διαμαρτυρόμαστε σαν άτομα μέσα από συμβούλια νέων, τοπικού τύπου, και κινήσεων ευαισθητοποιημένων πολιτών που ενεργοποιούνται, και όχι σαν ΚΠΕ. Ο χώρος των ΚΠΕ δεν ενδείκνυται για διεκδικήσεις.»*

«Τα ΚΠΕ πρέπει να εμπλακούν στην τοπική κοινωνία. Υπάρχουν παραδείγματα όπου η τοπική κοινωνία κινητοποιήθηκε με συναντήσεις για το ζήτημα της διαχείρισης μιας περιοχής.»

Φαίνεται ότι πρέπει να ξεπεραστούν οι επιφυλάξεις για την εμπλοκή των ΚΠΕ στα τοπικά προβλήματα, λόγω των κινδύνων από την «ακτιβιστική» δράση απληροφόρητων πολιτών. Οι Tilbury και Fien, (2002), καταδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της ΕΑΑ στην ενδυνάμωση της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες αποφάσεων, που πρϋποθέτει όμως προβληματισμό για την κυριότητα των κοινών πόρων, την διεθνή και διαγενεακή δικαιοσύνη, το οικολογικό αποτύπωμα, και κυρίως την σχέση ποιοτικής και ποσοτικής ανάπτυξης. (Huckle, 1996)

3. Αντίφαση στην εμπλοκή των ΚΠΕ με την διά βίου εκπαίδευση ενηλίκων: *«Τα ΚΠΕ ενεργοποιούν μαθητές και όχι ενήλικες. Πρέπει να παραμείνουν τα ΚΠΕ με αυτή την ταυτότητα.» «Δεν πρέπει να ανακατευτούν ΜΚΟ στο έργο των ΚΠΕ.» «Το αντικείμενο της εκπαίδευσης των τοπικών κοινωνιών από τα ΚΠΕ είναι η ενημέρωση για το έργο τους.»*

«Μέσω της διά βίου μάθησης και του ανοίγματος στην κοινωνία, θα έχουν τα ΚΠΕ την ευκαιρία να εφαρμόσουν περισσότερο στην κατεύθυνση της ενεργοποίησης των πολιτών για την αειφορία.»

Η ΕΑΑ στοχεύει στην προσωπική και κοινωνική αλλαγή ώστε *«απλοί άνθρωποι να μπορούν κατανοούν τις συνδέσεις μεταξύ των επιμέρους εμπειριών τους με το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό αγώνα»*, αλλά έχει και την ρητή πρόθεση να αναπτυχθούν *«πράσινες θέσεις εργασίας»* (IUCN, 2002). Φαίνεται αυτονόητο ότι για την επαγγελματική κατάρτιση απαιτείται μια πιο συστηματική και ειδικευμένη δομή. (Βεργοπούλου & Σκούλος, 2007). Για την αλλαγή στάσης πολιτών υπάρχουν παραδείγματα της ΕΑΑ, που ξεκινούν με την συστηματική διερεύνηση της προσωπικής τους κατάστασης, (Clover, D., 2002) προϋποθέτοντας την ανάλογη κατάρτιση των ΚΠΕ στην εκπαίδευση ενηλίκων.

B. Παιδαγωγικά θέματα:

1. Αναγκαιότητα για κριτικού τύπου εκπαίδευση, με συστημική αντίληψη και εστίαση στην κριτικού τύπου εκπαίδευση: *«Υπάρχουν αμφιβολίες κατά πόσο παρέχεται αειφορική εκπαίδευση στα προγράμματα των ΚΠΕ, και πολλά περιθώρια βελτίωσης στον τομέα αυτό.»* *«Πρέπει να υπάρξει επαναπροσδιορισμός των προγραμμάτων ΠΕ, με εστιασμό στην κριτικού τύπου εκπαίδευση και με συστημική αντίληψη των προβλημάτων. Είναι ανάγκη να ενσωματωθούν στοιχεία της κοινωνίας και της οικονομίας στα προγράμματα των ΚΠΕ.»* *«Πρέπει να χρηματοδοτούνται οι δράσεις κοινοποίησης των αποτελεσμάτων των σχολικών προγραμμάτων προς την τοπική κοινότητα.»* *«Προγράμματα για την πείνα, την κακή διαχείριση των φυσικών πόρων και τον καταναλωτισμό, προωθούν την εκπαίδευση για την αειφορία.»*

Η κριτική σκέψη, είναι απαραίτητη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος. Οι Καραμέρης, κ.ά. (2006) προτείνουν μεταξύ άλλων την τοποθέτηση της κοινωνικά κριτικής ΠΕ στην καρδιά του εκπαιδευτικού συστήματος. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα απαιτούν ανάλυση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών τους παραμέτρων. Στην μέχρι τώρα πορεία εφαρμογής της ΠΕ τα προβλήματα αντιμετωπίζονται με απλές δραστηριότητες, βασισμένες στη φιλοσοφία του «ρηχού περιβαλλοντισμού» (Huckle 1993) (Φλογαΐτη, 2006) (Κατσίκης & Ζαχαρίου, 2005). Τα σχέδια εργασίας με κριτικό χαρακτήρα παραμένουν περιθωριακά, γιατί απαιτούνται βαθύτερες τομές στην εκπαίδευση που διέπεται από την επικράτηση δασκαλοκεντρικών και νοησιαρχικών μοντέλων διδασκαλίας και την έλλειψη αξιολόγησης. (Φλογαΐτη, 1998) (Γεωργόπουλος, 2000). Οι κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις της ΕΑΑ, δεν αντιμετωπίζονται ως σχέσεις αδιάσπαστου συνόλου. (McKeown & Hopkins, 2003). Παρατηρείται επικέντρωση κυρίως στη μελέτη του βιοφυσικού περιβάλλοντος (Φλογαΐτη, Λιαράκου, 2003).

Στις φιλελεύθερες δημοκρατίες η άνιση κατανομή της εξουσίας και η έλλειψη συμμετοχής των πολιτών, ευνοεί τα επιχειρηματικά συμφέροντα. Η συγκεντρωτική παρουσίαση των προβλημάτων αποτρέπει την περιβαλλοντική δράση στον χρονικό ορίζοντα του εκλογικού κύκλου. (Huckle, 1993) Ακόμα και η έκθεση της Unesco το 1991 ενώ επισημαίνει τις επιπτώσεις της οικονομικής μεγέθυνσης, δεν προτείνει την ανάπτυξη χωρίς την αύξηση της απόδοσης γιατί δεν είναι συμβατή με τις καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις. Παρ όλα αυτά, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η κοινωνική δικαιοσύνη, η δημοκρατία, ως κεντρικά ζητήματα της αειφορίας (Fien, J. & Tilbury D. 1998), γίνονται όλο και πιο επίκαιρα λόγω της οικονομικής κρίσης του καπιταλισμού.

Οι Mogensen & Mayer (2005) για τον κριτικά σκεπτόμενο άνθρωπο τονίζουν τα ερμηνευτικά στοιχεία της ΕΑΑ που έχουν σχέση με την προσωπική ανάπτυξη και προβληματίζουν για τις παρεμβάσεις που δεν αποσκοπούν στην αλλαγή στάσης των συμμετεχόντων. Ο Thomas (2009) θεωρεί επίσης την κριτική σκέψη ως μια διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι διερευνούν θεωρήσεις που λειτουργούν υπόγεια και υιοθετούν οπτικές διαφορετικές από τις δικές τους. Ερωτήσεις που βοηθούν να εστιάσουμε κριτικά στην ουσία των πραγμάτων και στον λόγο της ύπαρξης μας είναι του τύπου: Τι; Πως; Για ποιόν; Ενάντια σε ποιόν; Από ποιόν; Υπέρ ποιού; Για χάρη τίνος; (Freire, 1976) Η μέθοδος της συστημικής του παρατηρητή (Σχίζα, 2008) κινείται επίσης προς την κριτική θεώρηση του εαυτού και των θεσμών.

2. Αντιφάσεις για την εμπλοκή των ανήλικων μαθητών σε διεκδικήσεις για την επίλυση τοπικών προβλημάτων: *«Η ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για την αειφορία επιτυγχάνεται με την επαφή των παιδιών με τους τοπικούς φορείς.» «Θεωρείται απαραίτητη η σύνταξη και η αποστολή από τα παιδιά, επιστολών προς τις δημοτικές αρχές στο τέλος των προγραμμάτων τους, και η διοργάνωση ημερίδων κοινοποίησης των αποτελεσμάτων τους.»*

«Ο μαθητής εκπαιδεύεται σε εικονικά παραδείγματα, και δεν νιώθει την αίσθηση της δύναμης του πολίτη. Το σχολείο είναι ήρεμο ποταμάκι στο μυαλό και τις καρδιές των μαθητών, και μπορεί τα παιδιά να παρασυρθούν σε από συμφέροντα άλλων.» «Ο χώρος των ΚΠΕ και των σχολείων δεν ενδείκνυται για διεκδικήσεις.» «Τα ΚΠΕ δεν θέτουν σαν στόχο των προγραμμάτων τους την αλλαγή της στάσης και της συμπεριφοράς των μαθητών, κάτι που μπορεί να γίνει στα πολύμηνα σχολικά προγράμματα που επηρεάζουν περισσότερο.»

Σχετικά με τις επιφυλάξεις για τις διεκδικήσεις των παιδιών, οι Hopkins και McKeown (αναφ. στους Fien, J. & Tilbury D, 2002) συνάδουν στην ανάληψη δράσης εκ μέρους των μαθητών με στόχο την επίλυση των τοπικών προβλημάτων. Οι μαθητές πρέπει να γνωρίζουν τα προβλήματα της κοινότητάς τους και να δρουν για την αντιμετώπισή τους ως φορείς της κοινωνικής αλλαγής. (Ζαχαρίου, κ.ά. 2003) Βασική προϋπόθεση είναι η κριτική ανάλυση και η βαθιά κατανόηση των ζητημάτων, (Φλογαίτη 2006) θέση που διαφοροποιείται από την πρακτική των ημερήσιων προγραμμάτων των ΚΠΕ.

Ο Siegel (1998), (αναφ. Mogensen & Mayer 2005) αναφέρει ότι μέσω της μελέτης των δεδομένων και της εγκυρότητας των πληροφοριών, της ανάλυσης των υποθέσεων, της εξέτασης των προκαταλήψεων και των εναλλακτικών προτάσεων, της παρουσίασης των προσωπικών θέσεων και δυνατοτήτων δράσης, οι μαθητές εξοικειώνονται με τους μηχανισμούς επίλυσης των προβλημάτων. Η κριτική σκέψη απέναντι στην πολυπλοκότητα των ζητημάτων ενθαρρύνει τους μαθητές να εκλάβουν τις δυσκολίες ως ευκαιρίες, και να κατανοήσουν ότι δεν υπάρχει πραγματική ελευθερία χωρίς την αβεβαιότητα της επιλογής. Μια αποτυχημένη δράση για τους μαθητές -η αδυναμία επίλυσης ενός περιβαλλοντικού προβλήματος- μπορεί για τους εκπαιδευτικούς να αποτελεί μια πετυχημένη μαθησιακή διαδικασία (Schnack, 2000)(αναφ. Mogensen & Mayer, 2005).

Η «ρεαλιστική» θέση, ότι τα ΚΠΕ δεν μπορούν να θέτουν σαν στόχο των ημερήσιων προγραμμάτων τους την αλλαγή της στάσης των μαθητών και το ότι αυτό γίνεται στα πολύμηνα σχολικά προγράμματα που επηρεάζουν περισσότερο, έρχεται σε αντίθεση με τις ελπίδες εφαρμογής της ΕΑΑ από τα ΚΠΕ. (Φλογαίτη, 2006) Φαίνεται ότι η τυπική εκπαίδευση εναποθέτει την ΕΑΑ στα ΚΠΕ, και αυτά εναποθέτουν τις ελπίδες για αλλαγή της στάσης των παιδιών στα σχολικά προγράμματα. (Ανδρικοπούλου, 2006) (αναφ. Ζαχαρίου, Καδής, 2008)

3. Τα ΚΠΕ προσφέρουν περισσότερο αν λειτουργούν με μαθητές κοντινών σχολείων: *«Υπάρχει ενδιαφέρον των παιδιών για τα τοπικά θέματα. Η ανακάλυψη εκ νέου στοιχείων για τον τόπο τους που τους οδηγεί σε αγάπη για το τοπικό περιβάλλον. Η επικοινωνία με τα σχολεία και τους φορείς σε τοπικό επίπεδο είναι καλύτερη.»* *«Τα τοπικά σχολεία μπορούν να κινητοποιήσουν την τοπική κοινωνία με κριτική σκέψη και πίεση. Υπάρχει παράδειγμα κινητοποίησης της τοπικής κοινωνίας μετά από ανάλογο πρόγραμμα για την για την ορθή διαχείριση κοινοτικών αλλά και σχολικών χώρων.»* *«Τα ΚΠΕ πρέπει να υποστηρίζουν την εφαρμογή προγραμμάτων για τα τοπικά σχολεία.»*

Το ενδιαφέρον των μαθητών για εμπειρίες δράσης σε ότι τους αφορά, είναι ισχυρό κατά τις δηλώσεις των συμμετεχόντων και φαίνεται να συνάδει με την άποψη του Kolb (1984) για την βιωματική μάθηση. Ο Thomas, (2009) εξηγεί ότι οι αυθεντικές εμπειρίες έχουν ιδιαίτερη σημασία στην μαθησιακή διαδικασία. Στην ίδια θεματική συνηγορεί και ο Hart (1997): *«τα παιδιά πρέπει να κατανοήσουν το δικαίωμα όλων να έχουν λόγο στην υγιή και γεμάτη νόημα στη ζωή για τους εαυτούς τους σε αυτόν τον πλανήτη ... αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω συχνών εμπειριών στην άμεση δημοκρατική συμμετοχή για θεσμικές ρυθμίσεις. . . Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά οδηγούνται στη γνήσια συμμετοχική δημοκρατία ως ενήλικες».* Οι Fien & Tilbury, (2002), συμφωνούν με την θέση του Hart ότι μόνο μέσω της άμεσης συμμετοχής των παιδιών σε δημοκρατικές διαδικασίες αναπτύσσεται η αίσθηση ότι είναι δική τους ευθύνη να συμμετέχουν και να δρουν για ότι τους αφορά.

Σε ένα σχολείο που περιορίζει τις συγκρούσεις, και σε ένα ΔΕΠΠΣ που αγνοεί την «ανάπτυξη της ικανότητας δράσης των μαθητών», η ικανότητα δράσης συνδέεται με την κριτική σκέψη, αφού η επιλογή μιας δράσης εμπεριέχει κάποια σκοπιμότητα, που αιτιολογεί αυτήν την επιλογή. (Mogensen & Mayer 2005) Η προσέγγιση IVAC αποτελεί μία πρόταση που στοχεύει στην ανάπτυξη της ικανότητας δράσης και στην μετάβαση των παιδιών από την αδυναμία, στη θέληση για δράση (Τσεβρένη 2008). Στην ίδια κατεύθυνση η «επίλυση προβλήματος», συμβάλει αποτελεσματικά στην διαμόρφωση ενεργών πολιτών (Στεφανόπουλος, Μπαζίγου 2005)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι συμμετέχοντες αποδεχόμενοι την αναγκαιότητα ενσωμάτωσης της ΕΑΑ στο έργο των ΚΠΕ και της εστίασης των προγραμμάτων τους στην κριτική εκπαίδευση, διαπίστωσαν την ανάγκη στελέχωσης των ΚΠΕ με επαρκές και καταρτισμένο προσωπικό και τόνισαν την σημασία ενός νέου θεσμικού πλαισίου που θα διέπει την σχέση τους με την τοπική κοινωνία, την τυπική και άτυπη εκπαίδευση.

Προέκυψε ότι η εφαρμογή της ΕΑΑ, καθιστά αναγκαία την συμμετοχή των εκπαιδευομένων σε μακροχρόνια προγράμματα που πηγάζουν από τις εμπειρίες τους, με στόχο την προσωπική ανάπτυξη και την «άσκηση πολιτικής» απέναντι στις πιθανόν άκαμπτες τοπικές θεσμικές δομές για την επίλυση προβλημάτων. Τα ΚΠΕ καλούνται να εστιάσουν σε στοχευμένες ομάδες ενηλίκων και εκπαιδευτικών της περιοχής τους, εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα των ημερήσιων προγραμμάτων, και της δικτυακής υποδομής τους.

Οι αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν για την ένταξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στο έργο τους, οι επιφυλάξεις για την εμπλοκή των ΚΠΕ στα τοπικά προβλήματα και των ανήλικων μαθητών σε διεκδικήσεις, δεν συνάδουν με τις θεωρητικές αναφορές της ΕΑΑ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Βεργοπούλου, Σ., Σκούλλος, Μ. (2007) *Η λειτουργία των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην πορεία εφαρμογής της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη*. Μέρος ερευνητικής εργασίας για την απόκτηση μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στο πρόγραμμα «Διδακτική της Χημείας και Νέες Εκπαιδευτικές Τεχνολογίες», με κατεύθυνση «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»
- Γεωργόπουλος, Α. (2000). Η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπροστά στον 21^ο αιώνα. Στο Β. Παπαδημητρίου (Επ.), *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στα πλαίσια της Εκπαίδευσης στον 21^ο αιώνα* (σ. 138-145). Λάρισα.
- Γεωργόπουλος, Α. (2011) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ζητήματα Ταυτότητας*. Αδημοσίευτη μονογραφία. (προσωπική επικοινωνία)
- Clover, D. (2002). Environmental Adult Education: Growing Jobs for Living. In D. Tilbury, R.B. Stevenson, J. Fien & D. Schreuder (Eds), *Education and Sustainability, Responding to the Global Challenge*(pp.175-184).Cambridge, UK: The World Conservation Union.
- Ζαχαρίου, Α., Βαλανίδης, Ν., Kadji-Beltran, C., Ηροδότου, Η.(2003).*The Social Critical character of Environmental Education and Environmental Education Centres: A case from Cyprus* Environment 2010: Situation and Perspectives for the European Union 6-10 May 2003. Porto, Portugal. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://paginas.fe.up.pt/~mjneves/env2010_files/Sessions/Papers%20J/Zachariou.Aravella2.PDF (19/5/2011)
- Ζαχαρίου, Α., Καδής, Κ.(2008) *Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Αναφορά στο δίκτυο ΚΠΕ στην Κύπρο*.4^ο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ, Ναύπλιο, Δεκ.2008
- Ζαχαρίου, Α., Συμεού, Λ., Κατσίκης, Α.(2005) *Προγράμματα δράσης στην κοινότητα: Μια εναλλακτική πρόταση προώθησης του κοινωνικού-κριτικού χαρακτήρα της ΠΕ στην σχολική διαδικασία*. 1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων ΠΕ, Κόρινθος, σεπ.2005
- Fien, J. & Tilbury D. (1998). *Education for Sustainability: Some Questions for Reflection* Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.bgci.org/education/article/0294/> (12/5/2011)
- Fien, J. & Tilbury D. (2002) *The Global Challenge of Sustainability* Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: www.schule.at/dl/Chapter1_IUCN_Book.doc (27/5/2011)
- Glaser and Strauss. (2004) *International Journal of Nursing Studies* 41 141–150
- Gough, A. (2005). *Sustainable Schools: Renovating Educational Processes*. Applied Environmental Education and Communication, 4: 339-351. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:<http://www.aeforosxoleio.gr/content/sources/sustainable%20schools.pdf> (2/5/2011)
- Hart, R. (1997). *Children's Participation: The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. UNICEF/Earthscan: London.
- Huckle, J. (1993) *Environmental education and sustainability, a view from critical theory' from Environmental Education, a pathway to sustainability*, J. Fien (επιμ.), Deakin University Press, 1993. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp(11/5/2011)
- Huckle, J. (1996) *Realizing sustainability in changing times*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp (12/5/2011)
- Huckle, J. (2001) *Education for Sustainability and Ecological Citizenship in Europe: a challenge for teacher education in the 21st Century*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp (18/5/2011)

- Huckle, J. (2006) *Education for Sustainable Development: a briefing paper for the Teacher Training Resource Bank (TDA)*. Updated edition 10/06 Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp (15/5/2011)
- Huckle, J. (2006) *Education for Sustainable Development: A briefing paper for the Training and Development Agency for Schools*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://john.huckle.org.uk/publications_downloads.jsp (20/5/2011)
- IUCN, (2002). Commission on Education and Communication CEC: *Education and Sustainability: Responding to the Global Challenge*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.unece.org/env/esd/information/Publications%20IUCN/education.pdf> (27/4/2011)
- Καραμέρης, Α., Ράγκου, Π., Παπανικολάου, Α. (2006): Διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης σχετικά με την έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης. *2ο Συνέδριο Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αθήνα, Δεκ 2006* Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://kpe-kastor.kas.sch.gr/kpe/yliko/sppe2/oral/PDFs/308-320_oral.pdf (18/5/2011)
- Κατσακιώρη, Μ., Φλογαίτη Ε., Παπαδημητρίου, Β. (συντονίστριες) (2008) Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα σήμερα – Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://repository.edulll.gr/edulll/bitstream/10795/170/9/170_01_Paradoteo_P1_V2.pdf
- Κατσίκης, Α. & Ζαχαρίου, Α. (2005). Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ευρώπη: Πορεία και Προοπτικές. Στο: Α. Γεωργόπουλος (επιμ.), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ο νέος πολιτισμός που αναδύεται*: (σ.253-278). Αθήνα: Gutenberg.
- Karena, C. (2010) *Environmental education in Australian schools*, 155 jun-jul i 2010 Διαθέσιμο στο ηλεκτρονικό περιοδικό: www.ecosmagazine.com(5/5/2011)
- Kolb, D.A. (1984): *Experiential learning: experience as the source of learning and development* Prentice Hall: Englewood Cliffs, NJ. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://academic.regis.edu/ed205/Kolb.pdf> (22/4/2011)
- Mc Callin, A. (2003) Designing a grounded theory study: some practicalities. *Nursing in Critical Care* 2003 Vol 8 No 5
- Mc Keown, R., Hopkins, C. (2003). EE ≠ ESD: defusing the worry, *Environmental Educational Research*, 9 (1), 117-128.(12)
- Mogensen, F., & Mayer, M. (Eds) (2005). Perspectives on Environmental Education-a critical framework. Στο Φλογαίτη, Ε. & Λιαράκου, Γ. (επ) (2009): *Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη*. Αθήνα: ΚΠΕ Αχαρνών
- Orr, D. (2003). *Four Challenges of sustainability*. School of Natural Resources, University of Vermont, Spring Seminars- Ecological Economics. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.cereo.wsu.edu/docs/Orr2003_SustainabilityChallenges.pdf (1/5/2011)
- Παπαδημητρίου, Β. (1994). Περιβαλλοντικά Κέντρα και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.χ.7, 68-72.
- Στεφανόπουλος, Ν., Μπαζίγου, Κ. (2005) «Επίλυση προβλήματος»: Μια διδακτική πρόταση στην υπηρεσία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία *1^ο Συνέδριο Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ισθμός Κορίνθου, Σεπ. 2005*
- Σχίζα, Κ. (2008) *Η Συστημική Σκέψη στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Εκδόσεις Δαρδανός, Αθήνα
- Strauss, A. Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. California: Sage Publications.
- Τσαλίκη, Β. (2005) «Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Πολυτέλεια ή αναγκαιότητα;»

- Μια σύντομη περιγραφή και αποτίμηση της λειτουργίας των ΚΠΕ στην Ελλάδα. Στο Γεωργόπουλος, Α. (2005, επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ο Νέος Πολιτισμός που Αναδύεται*, Gutenberg: Αθήνα.
- Τσεβρένη, Ι. (2008), *Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών. Προσεγγίζοντας το συμμετοχικό σχεδιασμό του χώρου μέσα από μια εναλλακτική θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα: ΕΜΠ.
- Thomas, I.(2009) Critical Thinking, Transformative Learning, Sustainable Education, and Problem-Based Learning in Universities *Journal of Transformative Education* 2009
- UNESCO, (1992). *United Nations Conference on Environment and Development: Agenda 21*, Swtzerland: Unesco.
- UNESCO, (2005). *United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014): International Implementation Scheme* Paris: Unesco
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001486/148654e.pdf> (14/4/2011)
- UNESCO, (2005). *Draft Intrnational implementation scheme for the United Nations Decate of Sustainable Development (2005-2014)* Paris: Unesco. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001403/140372e.pdf> (5/4/2011)
- UNECE, (2003).*Fifth ministerial conference environment for Europe Kiev, Ukraine 21-23 May 2003 ECE/CEP/94/rev.1* Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
http://www.regjeringen.no/upload/MD/Vedlegg/Kampanjer/Miljo_for_Europa/Ministerdecl aration.pdf (12/4/2011)
- UNECE, (2005). *Στρατηγική της UNECE για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Επιτροπή για την Περιβαλλοντική πολιτική* (Vilnius, 17-18 Μαρτίου 2005). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.unece.org/env/esd/strategytext/strategyiinGreek.pdf> (5/3/2011)
- Φαραγγιτάκης, Γ.(2007) Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Αρνητικές πτυχές στην Ανάπτυξη του θεσμού.3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εκπαιδευτικων για την ΠΕ. «Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση:Κοινωνία-Οικονομία-Πολιτισμός-Περιβάλλον. Νοε.2007
- Φλογαίτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαίτη, Ε. & Λιαράκου, Γ. (2003). Η διεπιστημονικότητα στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Κατάκτηση ή Ζητούμενο, *Θέματα στην Εκπαίδευση*, 4(1), 85-95.
- Φλογαίτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Freire, P.(1976) *Η Αγωγή του Καταπιεζόμενου*. Κέδρος:Αθήνα
- World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press
- WSSD, (2002) *Report of the World Summit on Sustainable Development. Political declaration*. New York: United Nations Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο:
<http://www.un.org/jsummit/> (10/5/2011)